

Verpondingen in het Zutphense kwartier

CAROLINE REILINK

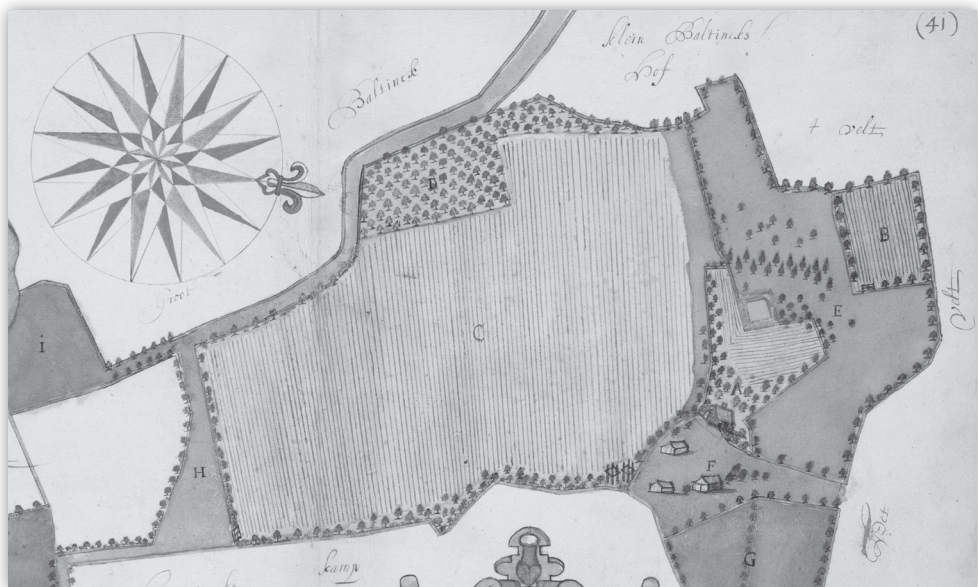
Belastingregisters zijn interessante bronnen door de vele gegevens die erin staan. Als je bijvoorbeeld als genealoog op zoek bent naar eigenaren van boerderijen of huizen, hun bezittingen, en wat zij moesten betalen aan belasting, dan kun je zoeken in zeventiende-eeuwse verpondingskohieren. Alle onroerende goederen worden erin opgesomd, met de namen van de eigenaars en de pachters.¹

In 1651 werd in de drie kwartieren van Gelderland, te weten Nijmegen, Zutphen en de Veluwe, de verponding ingevoerd. Dit was een belasting op alle onroerende goederen waaruit inkomsten werden verkregen. Woeste markgronden vielen hierbuiten.² Dit belastingstelsel werd gehandhaafd tot en met 1805.³ Gegevens over de verponding werden opgeschreven in *verpondingskohieren*. Deze kohieren geven informatie over het aantal huizen per plaats en wie de huizen bezaten: adel, kerk of burgers. Ook over grond kunnen veel gegevens opgenomen zijn: over de grootte van het bezit, over pacht en eigendom, over betalingen en allerlei

grondbelastingen.⁴ Al deze details zijn voor ons tegenwoordig heel interessant.

Taxatie

Al voor de daadwerkelijke invoering van de verponding werd een begin gemaakt met de kohieren, namelijk tussen 1643 en 1651. Hierin werd de taxatie opgenomen van de belastbare waarde van de onroerende goederen. Over het taxeren van alle onroerende goederen deed men jaren. In de jaren na deze eerste schatting heeft er geen nieuwe taxatie plaatsgevonden. Gegevens kunnen dus gedateerd zijn, want het verpondingsbedrag veranderde

Fragment van de kaart uit 1663 waarop het goed 't Hulshof is getekend (de hele kaart is op het omslag afgedrukt). De kaart maakt deel uit van de atlas van het Oude en Nieuwe Gasthuis van Zutphen. (scan: Regionaal Archief Zutphen)

in een vast bedrag. De vroegste kohieren geven het meest correcte beeld van de werkelijkheid van dat moment. Soms is het echter mogelijk uit de latere kohieren aanvullende gegevens te halen.⁵ Niet alle kohieren zijn overal in hun geheel gereedgekomen. Het kan dus zijn dat niet alle hierboven genoemde gegevens opgenomen zijn.⁶

De hoogte van de verponding werd bepaald door de pacht of huur en de lasten die op een goed rustten. Als het onroerende goed niet werd verpacht of verhuurd, maar gebruikt werd door de eigenaar zelf, werd de waarde ervan bepaald aan de hand van andere goederen die wel verpacht of verhuurd werden. Iedereen was verplicht juiste inlichtingen te geven, en je moest eventuele huurcontracten laten zien. Als je hieraan niet voldeed, kreeg je een boete.

Het erf van hoeve 't Hulshof aan de Whemerweg 25 in Almen. Deze hoeve, die sinds 2003 een zorgboerderij is, is anno 2010 nog steeds in het bezit van de Stichting het Oude en Nieuwe Gasthuis van Zutphen. (foto: Han Koolhof)

De belasting moest betaald worden over eenzesde deel (ofwel een zesde penning) van de belastbare pacht-

waarde van landerijen en erven, en eennegende deel van de belastbare huurwaarde van huizen en molens.⁷ De penningen moesten door de collecteurs aan de ontvanger van het kwartier worden afgedragen. Het ambt of de stad hief daarbovenop opcenten. Ook het kwartier kon het bedrag nog eens verhogen.

Maancedullen

Het opleggen van de aanslag, het manen, moest gebeuren in november. Vóór eind februari moest het bedrag zijn betaald. In de *maancedullen*, die de belastingplichtigen

kregen uitgereikt, stond alleen het verschuldigde bedrag vermeld.⁸ De belasting kon op vele verschillende manieren berekend worden; daarnaast waren er allerlei aftrekposten mogelijk, bijvoorbeeld voor onderhoud. Dit maakt het verpondingskohier tot een ingewikkelde bron. Belasting was en blijft een ingewikkelde opgave.

Bronnen

Archiefnummer 141 (Collectie Kreijnck)

Inv. nr. 22: Een belangrijke bron die te vinden is in het Regionaal Archief Zutphen (RAZ) behoort tot de Collectie Kreijnck. In de tijd dat de verpondingskohieren werden opgesteld, was Gerhard Kreijnck (1612-1692) burgemeester van Zutphen. Hij heeft het kohier van het Graafschap Zutphen in (iets verkorte vorm overgeschreven.⁹ In dit afschrift staan de gegevens uit ruwweg de huidige Achterhoek, Zutphen en omgeving. Het origineel, waarin meer informatie staat over bijvoorbeeld de namen van pachters, ligt bij het Gelders Archief in Arnhem (Archief van de Staten van het Kwartier van Zutphen en hun Gedeputeerden). Het grote voordeel van het afschrift Kreijnck is dat het handschrift goed leesbaar is. Eind jaren tachtig van de twintigste eeuw is onder leiding van archivaris Wartena van het Gemeentearchief Zutphen het afschrift Kreijnck doorgenomen, en zijn de daarin voorkomende boerderijnamen alfabetisch gerangschikt. Deze lijst met boerderijnamen, plaats, soort goed, en vindplaats in het afschrift is te vinden in de bibliotheek van het RAZ.¹⁰

Archiefnummer 1 (Oud Archief Zutphen)

Inv. nr. 1701: Verpondingslijst (fragment), midden 17de eeuw. Met transcriptie. In deze verpondingslijst staan veel namen.

Inv. nr. 1702: Verpondingslijst van stadslanderijen, ca. 1675. Hierbij zit een stuk in een ander, beter leesbaar handschrift. Hierop staan veel namen van pachters.

Archiefnummer 2.001 (Brummen 1648-1811)

Uit de kohieren met getaxeerde pacht- en huurwaarden werden *maancedullen* samengesteld, waarin bij iedere post het verschuldigde bedrag vermeld werd. Deze maancedullen zijn eenvoudige lijsten van

verschuldigde bedragen, en de namen van de mensen die deze moesten betalen. Vaak werd niet de eigenaar of pachter genoemd, maar de direct betrokkene, zoals een kerkmeester die voor kerkelijke goederen betaalde.

Inv. nr. 60: Kohier der verponding, getrokken uit de oorspronkelijke kohieren van 1646 en 1649, ca. 1711. Goed leesbaar. Met namen. Dit kohier is te bekijken op de website van het RAZ.

Inv. nr. 61-63: Maancelen en andere stukken, de heffing der verponding betreffende 1654, 1690-1757. Hiervan zijn nr. 62 en nr. 63 op de website van het RAZ te zien. Nummer 63 is redelijk goed leesbaar en met namenlijst.

Inv. nr. 64-70: Lijsten der ingezetenen van het ambt met opgave van de door hen gebruikte landerijen, ten behoeve van de inning der gemene middelen opgemaakt, 1746-1749. Op de website van het RAZ te raadplegen.

Register van de verpondinge der huysen end landeryen van de stad end schependom van Zutphen beginnende met Anno 1652.

An de merckt.

Zal. Dammans huys 6-10-0.

Zal. Jaques Cremers huys 5-0-0.

Jan van Lenneps huys 4-0-0.

Betekenis:

Register van verpondingen van de huizen en landerijen van stad en schependom Zutphen.

Het register begint met het jaar 1652.

Aan de markt in Zutphen stonden (onder andere) de volgende huizen:

Het huis van wijlen (zaliger) Damman, huurwaarde 6 guldens en 10 stuivers;

Het huis van wijlen Jaques Cremer, huurwaarde 5 guldens;

Het huis van Jan van Lennep, huurwaarde 4 guldens.

Archiefnummer 1.005 (Oud Archief Laren)

Inv. nr. 177: Alfabetische indices op het maanboek der verponding in het scholtambt Lochem, en op het maanboek van Verwolde en de Dijkershoek.

Archiefnummer 1.001 (Oud Archief Lochem)

Inv. nr. 419: Verpondingskohier voor stad en schependom van Lochem, 1665-1670. In het deel liggen enige losse stukken, waarop aantekeningen over de betaling.

Inv. nr. 420: Verpondingskohier voor het scholtambt Lochem, gehouden door ontvanger Jan Matthias Greve, 1772.

Inv. nr. 421: Kohier van de gebouwen, opgemaakt voor de heffing van de verponding (ca. 1800).

Tot slot volgt hieronder een uitleg over de betekenis van de gegevens in het afschrift Kreijnck aan de hand van twee voorbeelden.

Brugginck, t Gasthuis to Zutphen, an

99.15.10 gesaïy 11 mlr, waer van 3 sch. tientbaer.

Hof 1½ sch. 3 Coewydy. Slechte gront.

16.10 Geltpacht end 1 vercken 16 gl 10 st.

Wat opgaende boomen met een kleyn hofken.

Betekenis:

Het erf Brugginck behoort aan het Gasthuis van Zutphen.

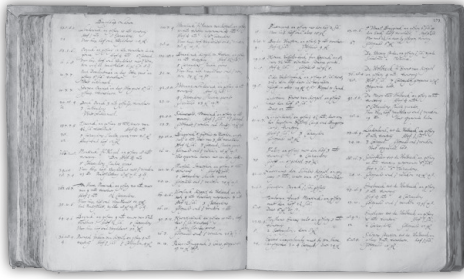
Bij het erf hoort een ingezaaid stuk grond van 11 molder groot, over 3 schepel wordt tientbelasting geheven. De belastbare pachtwaarde van het erf wordt vastgesteld op 99 guldens, 15 stuivers en 10 penningen.

De hof is 1,5 schepel groot en er zijn drie koevides. De grond is slecht.

De pacht is in geld en 1 varken, de belastbare pachtwaarde bedraagt 16 guldens en 10 stuivers. Verder zijn er op het erf wat hoge bomen en een kleine tuin.

Voorbeeld 1: 292r linkerkolom

Voorbeeld 2: 272v rechterkolom

Folio 272verso (links) en 273recto uit het Verpondingskohier Kreijnck. Halverwege de tweede kolom van 272verso staat een stukje over het goed Brugginck. (scan: Regionaal Archief Zutphen)

Noten

- 1 H.K. Roessingh, 'Hoe zijn de Gelderse verpondingskohieren uit het midden van de 17de eeuw ingericht? Bronnen voor het lokaal-historisch onderzoek' in: *Bijdragen en mededelingen van Gelre*, deel LXIII (Arnhem 1968/1969) pag. 61-71, aldaar 61.
- 2 Roessingh, 'Hoe zijn de Gelderse verpondings-

kohieren uit het midden van de 17de eeuw ingericht?', blz. 61-62.

- 3 B.H.M. te Vaarwerk, op www.heerlijkheidborculo.nl/bronnen/Digitale%20bronnen/Kreynck/VerpondingskohierKreynckInleiding.pdf, aldaar blz. 2. Gevonden op 18-02-2009.
- 4 Roessingh, 'Hoe zijn de Gelderse verpondingskohieren uit het midden van de 17de eeuw ingericht?', blz. 61.
- 5 Ibidem, blz. 67.
- 6 Idem.
- 7 Ibidem, blz. 62.
- 8 Zie: Inventaris van archiefnummer 5 (Staten van het Kwartier van Zutphen en hun gedeputeerden), Gelders Archief.
- 9 Dit afschrift is te vinden in het RAZ, archiefnummer 141, inventarisnummer 22.
- 10 Boederijnamen in de Achterhoek. Uit het verpondingskohier van ca. 1650, afschrift Kreynck. Te vinden in de studiezaal van het RAZ onder nummer 980.7 BOER Geld.